

Határozatok Tára

ELEANOR SHARPSTON
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2018. szeptember 11.¹

C-457/17. sz. ügy

**Heiko Jonny Maniero
kontra
Studienstiftung des deutschen Volkes eV**

(a Bundesgerichtshof [szövetségi legfelsőbb bíróság, Németország] által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem)

„2000/43/EK irányelv – A faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód – A 3. cikk (1) bekezdésének g) pontja – Oktatás – Az első jogi államvizsgát letett tanulóknak nyújtott ösztöndíjak”

1. „Nyilvánvaló tehát, hogy törvényhozási úton kell gondoskodni a nevelésről, [...] azonban azt is meg kell vizsgálnunk, hogy mi is hát a nevelés [...]”.²

2. Az európai jogalkotó e tekintetben jogi szabályozást fogadott el, amelynek keretében alapvető jogként ismerte el többek között az oktatáshoz való jogot.³ A jogalkotó ugyanakkor az „oktatás” fogalmát nem határozta meg. A jelen előzetes döntéshozatalra utalás keretében a Bíróságnak erre az ősi, jelen ügyben az uniós joggal, pontosabban a 2000/43/EK tanácsi irányelvvel⁴ összefüggésben feltett kérdésre kell válaszolnia. Mi minősül oktatásnak?

Jogi háttér

A 2000/43 irányelv

3. A 2000/43 irányelv célja a faji vagy etnikai származáson alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem keretrendszerének kialakítása.⁵

4. A 2. cikk (1) bekezdése tiltja mind a közvetlen, mind pedig a közvetett, faji vagy etnikai származáson alapuló hátrányos megkülönböztetést. A 2. cikk (2) bekezdésében szereplő meghatározás szerint közvetlen hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, „ha egy személlyel szemben faji vagy etnikai alapon [helyesen: faji vagy etnikai származása miatt] kevésbé kedvezően járnak el, mint ahogyan egy másik személlyel szemben hasonló helyzetben eljárnak, eljártak vagy eljárának”, közvetett hátrányos

1 Eredeti nyelv: angol.

2 „τι μὲν οὐ τ νομοθέτ μάλιστα πραγματευτέον περ τ τῶν νέων παιδείαν, ο δε ς ν μπισβητήσσει [...] τίς δ ἔσται παιδεία [...] δε μ λανθάνειν”. Arisztotelész: *Politika*, 8. könyv.

3 Az Európai Unió Alapjogi Chartájának (HL 2000. C 364., 1. o.) (a továbbiakban: Charta) 14. cikke.

4 A személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló, 2000. június 29-i irányelv (HL 2000. L 180., 22. o.; magyar nyelvű kiadás 20. fejezet, 1. kötet, 23. o.).

5 1. cikk.

megkülönböztetés pedig akkor áll fenn, „ha egy látszólag semleges rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat az egy faji vagy etnikai származású személyeket más személyekhez képest különösen hátrányosan érint [helyesen: hátrányosan érinthet], kivéve ha ez a rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat jogszerű céllal objektív módon igazolható, továbbá e cél megvalósításának eszközei megfelelőek és szükségesek”.

5. A 3. cikk (1) bekezdésében szereplő meghatározás szerint az irányelv vonatkozik „a Közosségre ruházott hatáskörök keretein belül [...] minden személyre, mind a köz-, mind a magánszektorban, beleértve az állami szerveket is, a következők tekintetében: [...] g) oktatás [...]”.

Nemzeti jogszabályok

6. A 2000/43 irányelvet Németországban az Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (az egyenlő bánásmódról szóló általános törvény; a továbbiakban: AGG) ültette át.

7. Az AGG 1. §-a tiltja – többek között – a faji vagy etnikai származáson alapuló minden hátrányos megkülönböztetést. A 2000/43 irányelv 3. cikke (1) bekezdésének g) pontját átültető 2. §. (1) bekezdésének 7. pontjában szereplő meghatározás szerint a tilalom – többek között – magában foglalja az oktatással kapcsolatos hátrányos megkülönböztetést. A 3. §. (1) és (2) bekezdése meghatározza az AGG által tiltott közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetést.

A tényállás, az eljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

8. Heiko Jonny Maniero Németországban született, és ott lakóhellyel rendelkező olasz állampolgár. 2013-ban egy örményországi egyetemen „Bachelor of Laws” diplomát szerzett.

9. 2013. december 11-én H. J. Maniero felvette a kapcsolatot a Studienstiftung des deutschen Volkes e.V. (német egyetemi ösztöndíjalap; a továbbiakban: Alap) ösztöndíjakat nyújtó bejegyzett egyesülettel abból a célból, hogy a külföldi jogi kutatási és tanulmányi programok támogatására irányuló „Bucerius-Jura-Programm” keretében ösztöndíjra pályázzon.⁶

10. Az Alap 2014. január 17-én küldött választ, amelyben utalt arra, hogy a pályázóknak rendelkezniük kell az első jogi államvizsgával. H. J. Maniero azt válaszolta, hogy az „ötéves képzés” keretében Örményországban általa megszerzett diploma a második jogi államvizsgának felel meg, mivel az őt abban az országban bírói tisztség betöltésére és ügyvédi tevékenység folytatására jogosítja fel. Megjegyezte, hogy az Alap által szabott feltételek etnikai vagy társadalmi származás alapján történő hátrányos megkülönböztetés miatt sérthetik az AGG-t.

11. H. J. Maniero nem nyújtott be pályázatot. Az Alappal folytatott későbbi levelezésében kijelentette, hogy az alperes elutasító magatartása tartotta vissza a pályázat benyújtásától.

12. H. J. Maniero keresetet terjesztett a Landgericht (regionális bíróság, Németország) elé, amelyben kérte, hogy e bíróság kötelezze az Alapot az életkora vagy származása miatt az Alap részéről történő hátrányos megkülönböztetés abbahagyására és az attól való tartózkodásra, kártérítésként 18 734,60 euró megfizetésére és útiköltség címén további költségtérítés megfizetésére. A keresetet, valamint az ezt követő fellebbezést is elutasították.

13. H. J. Maniero ezt követően felülvizsgálati kérelmet terjesztett a Bundesgerichtshof (szövetségi legfelsőbb bíróság, Németország; a továbbiakban: kérdést előterjesztő bíróság) elé.

⁶ Az Alap célja annak alapszabálya értelmében, hogy olyan fiatalok felsőoktatásban való részvételét támogassa, akikről várható, hogy rendkívüli tudományos vagy művészeti tehetségük és személyiségük révén a közösség érdekét szolgáló kiemelkedő eredményeket érnek majd el. A Bucerius-Jura-Programm célja a németországi jogi diplomával rendelkező kiemelkedő hallgatók részére külföldi kutatási vagy tanulmányi program támogatása révén külföldi jogrendszerek megismerésének, illetve nyelvtudás és külföldi tapasztalatok megszerzésének biztosítása.

14. A kérdést előterjesztő bíróság megjegyzi, hogy a felülvizsgálati kérelem kizárólag akkor lehet sikeres, ha az ösztöndíjak nyújtása az oktatás 2000/43 irányelv 3. cikke (1) bekezdésének g) pontját átültető AGG 2. §-a (1) bekezdésének 7. pontjában foglalt fogalmának körébe tartozik. Amennyiben ez teljesül, a következő kérdés az, hogy az első jogi államvizsga letételének követelménye az AGG-nek a 2000/43 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontját átültető 3. §-ának (2) bekezdésében tiltott közvetett hátrányos megkülönböztetést valósít-e meg. Ennek fényében a kérdést előterjesztő bíróság a következő kérdéseket terjeszti a Bíróság elé:

„1) A 2000/43/EK irányelv 3. cikke (1) bekezdésének g) pontja szerinti »oktatás« fogalmának hatálya alá tartozik-e a bejegyzett egyesület által külföldi kutatási vagy tanulmányi programok támogatására irányuló ösztöndíjak nyújtása?

2) Az első kérdésre adandó igenlő válasz esetén:

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdésben említett ösztöndíjak nyújtása esetén a pályázónak a 2000/43/EK irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontja értelmében vett közvetett hátrányos megkülönböztetést jelenti-e a Németországban letett első jogi államvizsga részvételi feltételként való előírása, ha az uniós polgár pályázónak, aki egy Európai Uniót kívüli államban szerzett hasonló végzettséget anélkül, hogy a végzettség megszerzése helyének kiválasztása összefüggésben állna a pályázó etnikai származásával, ugyanakkor állandó lakóhelyére és folyékony német nyelvtudására tekintettel a belföldiekhez hasonlóan lehetősége volt arra, hogy a belföldi jogi tanulmányokat követően letegye az első jogi államvizsgát?

Van-e e tekintetben jelentősége annak, hogy az ösztöndíjprogramnak – amelynek nincsenek hátrányosan megkülönböztető jellegű szempontjai – az a célja, hogy Németországban jogi tanulmányokat végzők számára külföldi kutatási vagy tanulmányi program támogatása révén külföldi jogrendszerek megismerését, illetve külföldi tapasztalatok és nyelvtudás megszerzését biztosítsa?”

15. Írásbeli észrevételeket az Alap, a német kormány és az Európai Bizottság nyújtott be. H. J. Maniero, az Alap, a német kormány és a Bizottság a 2018. május 30-i tárgyaláson szóbeli észrevételeket terjesztettek elő.

16. A Bíróság kérésének megfelelően a jelen indítvány keretében az első kérdés vizsgálatára szorítkozom.

Értékelés

17. A kérdést előterjesztő bíróság arra vár választ, hogy a külföldi jogi kutatási és tanulmányi programok támogatására irányuló ösztöndíjak bejegyzett egyesület általi nyújtása „oktatáshoz” kapcsolódóként a 2000/43 irányelv 3. cikke (1) bekezdése g) pontjának hatálya alá tartozik-e. Előzetesen megjegyzem, hogy a jelen ügy tárgyát az „oktatás” 2000/43 irányelvben szereplő fogalma és *nem* az oklevelek elismerésére vagy a személyek szabad mozgására gyakorolt hatások képezik.

18. Az Alap és a német kormány érvelése szerint az oktatás fogalmát akként kell értelmezni, hogy az ösztöndíjak nyújtását nem foglalja magában. Érveiket elsődlegesen a jogalkotási előzményekre és az irányelv rendszerére alapozzák.

19. Másfelől a Bizottság azzal érvel, hogy a 2000/43 irányelvet tágan kell értelmezni; ezzel H. J. Maniero egyetért. Ennek megfelelően az ösztöndíjak nyújtásának a 3. cikk (1) bekezdésének g) pontjában foglalt „oktatás” körébe kell tartoznia.

20. Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint mind az uniós jog egységes alkalmazásának követelményéből, mind pedig az egyenlőség elvéből az következik, hogy a jelentésének és hatályának meghatározása érdekében a tagállami jogokra kifejezett utalást nem tartalmazó uniós jogi rendelkezést főszabály szerint az egész Unióban önállóan és egységesen kell értelmezni. Ezzel szemben a 2000/43 irányelv szövege nem ad konkrét iránymutatást arra vonatkozóan, hogy az „oktatás” kifejezést hogyan kell értelmezni, és nem utal e kifejezés jelentését illetően nemzeti jogszabályokra sem. Következésképpen az „oktatást” az irányelv alkalmazásában önálló uniós jogi fogalomnak kell tekinteni, amelyet az összes tagállam területén egységesen kell értelmezni.⁷

21. A Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint az olyan kifejezés jelentését és tartalmát, amelyeket az uniós jog egyáltalán nem határoz meg, az általános nyelvhasználatban elfogadott szokásos jelentés szerint kell meghatározni, figyelembe véve azon szöveggörnyezetet, amelyben e kifejezést használják, és azon szabályozás célkitűzéseit, amelyek e kifejezés részét képezik.⁸

22. Az oktatást szokásosan „a gyermekkor és a serdülőkor alatt az ismeretek – főként rendszeres – megszerzésére irányuló eljárás vagy folyamat”.⁹ Az „oktatás” illusztratív fogalom meghatározásaiból nincs hiány;¹⁰ így az International Standard Classification of Education (2011) (az oktatás 2011. évi egységes nemzetközi osztályozási rendszere) szerint: „olyan folyamatok, amelyek révén a társadalmak az általuk felhalmozott információt, ismereteket, értelmezést, attitűdöket, értékeket, készségeket, kompetenciákat és viselkedéseket generációkon át szabadon közvetítik. Tanulásra irányuló kommunikációt foglal magában”.¹¹ Ebből az következik, hogy az oktatás szellemi folyamat. Az oktatásnak tehát két oldala van, az egyik tartalmi („szellemi”), míg a másik funkcionális („folyamat”). Az oktatás rendszerint – de nem minden esetben – iskolában vagy egyetemen történik. Álláspontom szerint a kifejezés tartalmazza a kutatást is, amennyiben azt oktatási létesítményben végzik, mivel az ilyen kutatás kereskedelmi célkitűzések megvalósítása helyett inkább ismeretek megszerzésére és átadására irányul. Habár az oktatással kapcsolatban elsődlegesen a fiatalok jutnak eszünkbe, fontos hangsúlyozni, hogy az oktatás minden életkort érint. Napjainkban az egész életen át tartó tanulás az egyének szakmai és személyi fejlődésében is fontos szerepet játszik.¹² Következésképpen az aktív gazdasági élettől visszavonult személyek ismereteinek bővítését lehetővé tevő „université du troisième âge” kezdeményezéshez hasonló kezdeményezésekre is rá lehet bukkanni.

23. Az „oktatás” szó szokásos – igen tág körű – jelentéséből nem következik egyértelműen az, hogy az ösztöndíjak nyújtása szükségképpen az „oktatás” körébe tartozik.

7 Lásd e tekintetben: 2017. március 2-i J. D. ítélet, C-4/16, EU:C:2017:153, 23. és 24. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

8 2014. szeptember 3-i Deckmyn és Vrijheidsfonds ítélet, C-201/13, EU:C:2014:2132, 19. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

9 Az oktatás meghatározását a Collins English Dictionary tartalmazza. Az Oxford English Dictionary szerint „rendszeres képzés – különösen iskolában vagy egyetemen történő – nyújtásának vagy az ilyen képzésben való részvétel folyamata”. A két fogalom meghatározás együttesen képezi az „oktatás” jelentésének rendszerinti értelmezését.

10 Úgy tűnik, hogy franciául az „oktatás” Petit Robert-ben szereplő meghatározása még tágabb: „mise en œuvre des moyens propres à assurer la formation et le développement d'un être humain”. Németül – amely a jelen ügyben az eljárás nyelve – a Duden – Deutsches Universalwörterbuch szerint a „Bildung” kifejezés „a) das Bilden (5), Erziehung: die B. der Jugend; mehr für die B. tun; b) das Gebildetsein; das Ausgebildetsein; erworbenes Allgemeinwissen: eine wissenschaftliche, künstlerische, humanistische B.; seine B. vervollständigen, vertiefen; eine umfassende B. besitzen; eine vorzügliche B. erhalten; ein Mann von B. (ein gebildeter Mann); das gehört zur allgemeinen B. (das sollte jeder Gebildete wissen); c) (seltener) gutes Benehmen: sie hat keine B. (weiß nicht, was sich schickt)”.

Etimológiai szempontból az irányelv különböző nyelvi változatainak tanulmányozása rámutat arra, hogy hét nyelv (angol: „education”, francia: „éducation”, máltai: „edukazzjoni”, lengyel: „edukacji”, portugál: „educação”, román: „educația”, és spanyol: „educación”) etimológiailag a latin *educere* „kiemel, elvezet” igével rokon *educare* „felnevel, nevel, tanítat” igéből eredő kifejezést használ.

11 Az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere oktatási programoknak és azokhoz kapcsolódó képzéseknek az Egyesült Nemzetek Szervezetének Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete által javasolt szintek és területek szerint történő megszerzését szolgáló nemzetközi osztályozási referenciakeret. Ezt a meghatározást az „oktatásnak” az oktatással és az egész életen át tartó tanulással kapcsolatban statisztikák előállításáról és kidolgozásáról szóló, 2008. április 23-i 452/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (HL 2008. L 145., 227. o.) 2. cikkének d) pontjában szereplő fogalma részben megismétli.

12 Az „egész életen át tartó tanulásnak” az „Erasmus+”: elnevezésű uniós oktatási, képzési, ifjúsági és sportprogram létrehozásáról, valamint az 1719/2006/EK, az 1720/2006/EK és az 1298/2008/EK határozat hatályon kívül helyezéséről szóló, 2013. december 11-i 1288/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletben (HL 2013. L 347., 50. o.) szereplő meghatározása szerint „az életút során elvégzett valamennyi általános oktatás, szakképzés, iskolarendszeren kívüli oktatás és informális tanulás, amely az egyén, a polgár, a kultúra, a társadalom és/vagy a foglalkoztatás szempontjából a tudás, a készségek és a kompetenciák gyarapodását vagy a társadalmi részvétel megerősítését eredményezik, ideértve a tanácsadási és orientációs szolgáltatások nyújtását is”.

24. Rá kell térnem ezért az e kifejezést tartalmazó szabályok kontextusára és céljára.

25. A 2000/43 irányelv célja a faji vagy etnikai származáson alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem keretrendszerének kialakítása azzal a szándékkal, hogy az egyenlő bánásmód elve a tagállamokban megvalósuljon.¹³ Az irányelv a faji és etnikai származáson alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma Charta 21. cikkében biztosított elvének a saját alkalmazási területén konkrétan kifejezésre juttatja.¹⁴ Az irányelv preambuluma a hátrányos megkülönböztetéssel szembeni védelmet egyetemes jogként írja le, és e tekintetben az e jogot elismerő különböző nemzetközi megállapodásokra hivatkozik.¹⁵

26. Emellett a (9), (12) és (13) preambulumbekzdésben az uniós jogalkotó hangsúlyozni akarta, hogy i. a faji vagy etnikai származáson alapuló hátrányos megkülönböztetés meggátolhatja a Szerződés célkitűzéseinek megvalósítását, különösen a magas fokú foglalkoztatási szint és szociális védelem elérését, az életszínvonal és életminőség emelését, a gazdasági és szociális kohézió és szolidaritás elősegítését, és az Európai Unió – mint a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség – fejlődését is alááshatja, valamint ii. az ilyen típusú hátrányos megkülönböztetés tilalmának többek között az a célja, hogy biztosítsa a faji vagy etnikai származásra való tekintet nélkül minden ember részvételét lehetővé tevő, demokratikus és toleráns társadalmak fejlődését.¹⁶

27. A 2000/43 irányelv alkalmazási köre tág. Személyi hatályát illetően az vonatkozik minden természetes személyre és e személyeket megvédi a faji vagy etnikai származáson alapuló hátrányos megkülönböztetéstől.¹⁷ Ez a védelem vonatkozik mind a köz-, mind a magánszektorra, beleértve az állami szerveket is.¹⁸ Tárgyi hatályát illetően az önálló és nem önálló kereső tevékenységen túlmenően a 3. cikk (1) bekezdésében kimerítő jelleggel felsorolt valamennyi területre kiterjed.¹⁹

28. A Bíróság állandó ítélkezési gyakorlatának értelmében a 2000/43 irányelv tárgyára, az általa védeni kívánt jogok jellegére tekintettel az említett irányelv hatályát nem lehet megszorító módon meghatározni.²⁰ Ez vonatkozik az irányelvben szereplő, annak tárgyi hatályát meghatározó kifejezésekre, köztük a foglalkoztatásra, a pályaválasztási tanácsadásra és szakmai továbbképzésre, a munkakörülményekre, a szociális védelemre és előnyökre, és természetesen az oktatásra.²¹

29. Az „oktatás” kifejezés tág értelmezése az ösztöndíjak nyújtását is magában foglalja-e?

30. Az ösztöndíjak nyújtása – mint olyan – nem felel meg az oktatást képező szellemi folyamatnak. Az ösztöndíjak nyújtása az oktatáshoz való hozzáféréssel kapcsolatos.

31. Álláspontom szerint azonban az oktatáshoz való hozzáférés – különösen a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem valamely jogi eszközével összefüggésben – az oktatás lényeges alkotóeleme.

¹³ 1. cikk.

¹⁴ 2015. július 16-i CHEZ Razpredelenie Bulgaria ítélet, C-83/14, EU:C:2015:480, 58. és 72. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

¹⁵ A (3) preambulumbekzdés.

¹⁶ Lásd még: 2015. július 16-i CHEZ Razpredelenie Bulgaria ítélet, C-83/14, EU:C:2015:480, 74. pont.

¹⁷ A 3. cikk (1) bekezdése és a (16) preambulumbekzdés. A biztosított védelem – adott esetben – kiterjed a jogi személyekre is, amennyiben azok tagjaik faji vagy etnikai származása miatt szenvednek el hátrányos megkülönböztetést.

¹⁸ A 3. cikk (1) bekezdése.

¹⁹ Lásd: az irányelv (12) preambulumbekzdése és 2011. május 12-i Runevič-Vardyn és Wardyn ítélet, C-391/09, EU:C:2011:291, 41. és 42. pont. E tekintetben a 2000/43 irányelv hatálya a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i 2000/78/EK tanácsi irányelv (HL 2000. L 303., 16. o.; magyar nyelvű különkiadás: 5. fejezet, 4. kötet, 79. o.) hatályánál tágabb.

²⁰ 2015. július 16-i CHEZ Razpredelenie Bulgaria ítélet, C-83/14, EU:C:2015:480, 42. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

²¹ E tekintetben, az áruhoz való hozzáféréssel és azok nyújtásával (a 2000/43 irányelv 3. cikke (1) bekezdésének h) pontja) kapcsolatban lásd: 2015. július 16-i CHEZ Razpredelenie Bulgaria ítélet, C-83/14, EU:C:2015:480, 43. pont.

32. A hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem szempontjából valójában mi maradna az „oktatás” fogalmának tartalma, ha az oktatásba az oktatáshoz való hozzáférés nem tartozna bele? Egy osztályteremben (az oktatás igen klasszikus képét alapul véve) mindenki előreülhet és mindenki tehet fel kérdéseket. Napjainkban elképzelhetetlen lenne az, ha egy bizonyos etnikai csoportnak hátra kellene ülnie és nem kérdezhetné a tanárt. Ugyanennyire egyértelmű, hogy valamennyi hallgatót azonos szempontok szerint, a faji vagy etnikai származásuk helyett az érdemeik alapján kell osztályozni; emellett az azonos osztályok sikeres elvégzését követően valamennyi hallgatónak ugyanazt az oklevelet kell megkapnia.²² Az összes iskolába és az összes osztályba azonos feltételek mellett történő felvétel lehetősége azonban az oktatáshoz való *hozzáférésnek* felel meg. Ilyen hozzáférés hiányában nem létezhet oktatás. Pontosabban megfogalmazva, az „oktatás” szó szükségszerűen magában foglalja az oktatáshoz „való hozzáférést”; ezek együtt léteznek és egyik a másik függvénye, továbbá azok szétválasztása esetén az oktatáshoz kapcsolódó hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem célját az irányelv nem szolgálja.

33. Természetesen az oktatás számos alkotóelemből áll. Idetartozhat (többek között) valamely épületbe való fizikai értelemben vett belépés; a hallgatói létszám keretek között tartása céljából létszámkorlátozás előírása; könyvkölcsönzésre vagy könyvek megvásárlására való képesség; a megélhetési költségek fedezésére való képesség. Ennek megfelelően az iskolák, egyetemek és más intézmények gyakran nyújtanak ösztöndíjakat az oktatási programok díjai, a külföldi tanulmányok folytatása során felmerülő költségek vagy a megélhetési költségek fedezése céljából (akár pénzbeli, akár természetbeni juttatásként, például ingyenes szállás vagy étkeztetés biztosításával).

34. A támogatás az oktatáshoz való hozzáférés alapvető aspektusa. Egy bizonyos etnikai csoport ilyen támogatásból történő kizárása – különösen a nagyon magas tandíjfizetési kötelezettséggel járó oktatási programok esetében – e csoport oktatásból való kizárását jelenti. Ezáltal állandósul a szóban forgó csoporttal szemben esetlegesen alkalmazott hátrányos megkülönböztetés. Amint azt a Bizottság az irányelvre vonatkozó javaslatában rögzítette, a magas színvonalú oktatás a társadalomba való sikeres beilleszkedés előfeltétele és az egyenlő bánásmód felvételi eljárásokban (vagyis az oktatáshoz való hozzáférés terén) történő alkalmazása nem hanyagolható el.²³ Az „oktatás” teleológiai értelmezése egyértelműen alátámasztja, hogy az irányelv hatálya kiterjed az oktatáshoz való hozzáféréssel kapcsolatos szempontokra.

35. Az „oktatás” kifejezésnek az uniós jog általánosabb kontextusában történő elemzéséből is ugyanez következtetés adódik. Az oktatáshoz (és szakmai továbbképzéshez) való jog, valamint a faji vagy etnikai származás alapján történő hátrányos megkülönböztetés elleni védelem a Charta 14. és 21. cikkében elismert alapvető jogok. Az „oktatás” 2000/43 irányelvvel összefüggésben történő értelmezése során fontos szem előtt tartani, hogy a kérdés két alapvető jog metszéspontjában található.

²² Megállok, és megemlítem, hogy az oktatáson belül a faji vagy etnikai ok alapján történő elkülönítés a dél-afrikai apartheid-rendszerben előírás volt; emellett a nők – habár pontosan ugyanazokat a vizsgákat tették le, mint férfi kollégáik – 1947. decemberig a Cambridge Universityn diplomát nem szerezhettek.

²³ A személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló tanácsi irányelvre vonatkozó javaslat, COM(1999) 566 végleges (a továbbiakban: bizottsági javaslat), 5. o.

36. A Bíróság ítélkezési gyakorlatában egyenlő bánásmóddal kapcsolatos ügyekben már akként értelmezte az oktatás fogalmát, hogy az tág értelemben magában foglalja az oktatáshoz való hozzáférés szempontjait. A Bíróság tehát – abban az eljárásban, amelyet két német hallgató indított amiatt, hogy Hollandia a holland hallgatókkal azonos módon történő nyújtott részükre ösztöndíjat – megállapította, hogy a migráns munkavállalók gyermekeinek a képzésre való felvételével kapcsolatban az 1612/68/EGK rendelet²⁴ 12. cikkében rögzített egyenlő bánásmód elve nem pusztán a felvétel szabályaira, hanem az oktatásban való részvétel elősegítését szolgáló általános intézkedésekre is vonatkozik.²⁵

37. Hasonlóképpen, a Bíróság – az EGK-Szerződés 7. cikkének (jelenleg EUMSZ 21. cikk (2) bekezdésének) értelmezése során – megállapította, hogy a szakmai továbbképzéshez való hozzáférés feltételeivel kapcsolatos egyenlő bánásmód nem pusztán a szóban forgó oktatási létesítmény által rögzített követelményekre – például a beiratkozási díjakra – vonatkozik, hanem minden olyan intézkedésre, amely meggátolhatja e jog gyakorlását, például a képzés helyének tagállamában való tartózkodási jog feltételként szabására is.²⁶

38. A Bíróság a Bidar ítéletben kifejtette, hogy az uniós polgárság EK-Szerződésbe való bevezetését, valamint egy, többek között az oktatásnak és a szakképzésnek szentelt fejezet EK-Szerződésbe való beillesztését követően a valamely másik tagállamban jogszerűen tartózkodó uniós polgár jogi helyzete – a diákoknak megélhetési költségeik fedezése céljából támogatott hitel vagy ösztöndíj formájában nyújtott támogatás odaítélése vonatkozásában – az állampolgárság alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalmának hatálya alá tartozik. A Bíróság a Bidar ítéletben nem tett különbséget a támogatással érintett oktatáshoz való hozzáférés különböző aspektusai között.²⁷

39. Emellett – a Bizottság tárgyaláson tett előadásának megfelelően – annak ellenére, hogy az Európai Unió oktatással kapcsolatos hatáskörét szabályozó EUMSZ 165. cikk kifejezetten nem említi a tanulmányok támogatását, e cikk biztosított jogalapot az Erasmus+ program létrehozásához, amely többek között az egyéni tanulási célú mobilitás finanszírozását foglalja magában.²⁸ Álláspontom szerint ez tükrözi, hogy az uniós jogalkotó az oktatáshoz való hozzáférésnek – mint az oktatás alapvető szempontjának – mekkora jelentőséget tulajdonít.

40. Annak eldöntése érdekében azonban, hogy valamely ösztöndíj vagy támogatás nyújtása a 2000/43 irányelv 3. cikke (1) bekezdése g) pontjának hatálya alá tartozik-e, nem a 2003/109/EK tanácsi irányelv²⁹ 11. cikke (1) bekezdésének b) pontját hívnám segítségül (ezt a gondolatot a Bizottság tárgyaláson fejtette ki). Ez a rendelkezés a huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező személyeknek az állampolgárokkal egyenlő bánásmódjára vonatkozik az „oktatás és szakképzés [tekintetében], beleértve a nemzeti joggal összhangban nyújtott tanulmányi juttatásokat is”. A „nemzeti jogra” való utalásból egyértelműen kiderül, hogy e rendelkezés értelmezését – azzal kapcsolatban, hogy mi minősül

24 A munkavállalók Unión belüli szabad mozgásáról szóló, 2011. április 5-i 492/2011/EU európai parlamenti és tanácsi rendelettel (HL 2011. L 141., 1. o.) hatályon kívül helyezett, a munkavállalók Közösségen belüli szabad mozgásáról szóló, 1968. október 15-i tanácsi rendelet (HL, angol nyelvű kiadás 1968(II), 475. o.; magyar nyelvű kiadás 5. fejezet, 1. kötet, 15. o.). Megjegyzem, hogy e rendeletből a Bizottság ötletet merített és az a 2000/43 irányelvben használt egyes fogalmak magyarázatát is szolgálta; bizottsági javaslat, 7. o.

25 Lásd: 1989. március 15-i Echternach és Moritz ítélet, 389/87 és 390/87, EU:C:1989:130, 33. pont. A Bíróság egy korábbi, az 1612/68 rendelet 12. cikkére is vonatkozó ügyben, az 1974. július 3-i Casagrande ítéletben (9/74, EU:C:1974:74, 7. pont) megállapította, hogy „valamely külföldi munkavállalónak a középiskolai oktatásban részt venni kívánó gyermeke esetében a beilleszkedés előfeltétele, hogy e gyermek a hasonló helyzetben levő állampolgárokkal azonos feltételek mellett részesülhessen [...] ösztöndíjakban”.

26 1992. február 26-i Raulin ítélet, C-357/89, EU:C:1992:87, 34. pont.

27 2005. március 15-i ítélet, C-209/03, EU:C:2005:169, 39–42. pont. Ez az ítélet előrelépést mutatott a korábbi ítélkezési gyakorlatához képest, amelynek értelmében a Bíróság megállapította, hogy a közösségi jog fejlődésének (akkori) szakaszában az oktatás és a hallgatóknak a megélhetés és képzés céljából nyújtott támogatás kívül esett az EGK hatáskörén; lásd: 1988. június 21-i Lair ítélet, 39/86, EU:C:1988:322, 15. pont.

28 1288/2013/EU rendelet.

29 A harmadik országok huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező állampolgárainak jogállásáról szóló, 2003. november 25-i 2003/109 irányelv (HL 2004. L 16., 44. o.; magyar nyelvű kiadás 19. fejezet, 6. kötet, 272. o.).

„tanulmányi juttatásoknak” – nem az önálló uniós jogi fogalmakra alkalmazandó elvek alapján kell elvégezni (lásd a fenti 20. és 21. pontot). Ennek alapján, valamint a két irányelv eltérő személyi és tárgyi hatályára tekintettel úgy vélem, hogy az „oktatás” 2000/43 irányelvvel összefüggésben történő értelmezéséhez a 2003/109 irányelv nem vehető alapul.

41. Ami a 2000/43 irányelv jogalkotási előzményeit illeti, a bizottsági javaslat 3. cikke (1) bekezdésének g) pontja rögzíti, hogy az „oktatás” tárgyi hatályát akként kell értelmezni, hogy az „magában foglalja a támogatásokat és az ösztöndíjakat, ugyanakkor teljes mértékben tiszteletben tartja a tagállamoknak az oktatás tartalmára és az oktatási rendszerek szervezeti felépítésére vonatkozó hatásköreit, valamint a kulturális és nyelvi sokszínűségüket”.³⁰ Az irányelv Tanács által elfogadott végleges szövege azonban ezeket a magyarázatokat nem tartalmazta. Az Alap és a német kormány álláspontja szerint ez arra utal, hogy az uniós jogalkotó szándékosan döntött úgy, hogy e támogatásokat és ösztöndíjakat kizárja e rendelkezés alkalmazási köréből.

42. Nem értek egyet ezzel az értelmezéssel.

43. A végleges szövegből elhagyott mondat a tagállamok oktatás tartalmára és oktatási rendszereik szervezeti felépítésére vonatkozó hatáskörének tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettséget is tartalmazta. Ez a mondat szó szerint megismétli az Unió oktatásra vonatkozó hatáskörét rögzítő EUMSZ 165. cikk (1) bekezdését. Habár ez utóbbi rendelkezés nem szerepel a 2000/43 irányelv jogi alapjai között, a 2000/43 irányelv tárgyi hatálya természetesen az Unióra ruházott hatáskörökre korlátozódik.³¹ A jogalkotó szándéka tehát az „ugyanakkor teljes mértékben tiszteletben tartja a tagállamoknak az oktatás tartalmára és szervezeti felépítésére vonatkozó hatáskörét, valamint kulturális és nyelvi sokszínűségüket” mondatnak a 2000/43 irányelv 3. cikke (1) bekezdésének g) pontjából történő eltávolításával nem lehetett az, hogy e rendelkezés alkalmazási körét megváltoztassa. Habár biztosan nem lehet tudni, hogy a jogalkotónak mi volt a szándéka e megfogalmazás eltávolításával, az, hogy a tautologikus megfogalmazást kívánta törölni, bizonyosan hihető magyarázat. A törlés a rendelkezés szövegét anélkül egyszerűsíti, hogy megváltoztatná annak alkalmazási körét, ugyanakkor a tagállamok hatáskörére való utalás törlésével hangsúlyozza a használt kifejezések önálló jellegét. Értelemszerűen ugyanez vonatkozik a mondat eltávolított első részére, jelesül a „magában foglalja a támogatásokat és az ösztöndíjakat” részre is. Az Alap és a német kormány azzal érvelnek, hogy ezeket a kifejezéseket a meghatározás szűkítése érdekében törölték. Ennek ellenkezője – jelesül az, hogy a törlés a tág meghatározást kívánta szolgálni – is egyaránt helytálló lehet.

44. Ezen a következtetésen nem változtat az, hogy az irányelv hatályát meghatározó (a 3. cikk (1) bekezdésének a)–e) és h) pontjában szereplő) más kifejezéseket egy, „magában foglalja” kezdetű mondat tovább részletezi. Meggyőződésem szerint az, hogy a 3. cikk (1) bekezdésének b) pontjában a pályaválasztási tanácsadás és a szakmai képzés külön szerepel, az oktatás fogalmának szűkítésére irányuló szándékot nem bizonyítja.

45. A pályaválasztási tanácsadás és a szakmai továbbképzés szorosan kapcsolódnak a foglalkoztatáshoz való hozzáféréshez, így azok közvetlenül ez utóbbit követően szerepelnek. A Bíróság – akkoriban, amikor az EGK-Szerződésben oktatáshoz kapcsolódó kifejezésként kizárólag a szakmai továbbképzés szerepelt – megállapította, hogy főszabály szerint az egyetemi tanulmányok az EGK 128. cikk értelmében vett „szakmai továbbképzésnek” minősülnek, ezért az EGK 7. cikkbe ütköző, állampolgárságon alapuló hátrányos megkülönböztetés valósult meg azáltal, hogy kiegészítő beiratkozási díjat alkalmaztak az olyan hallgatókkal szemben, akik más tagállamok állampolgárai. Egyértelmű, hogy a Bíróság az említett ügyben a „szakmai továbbképzés” kifejezést tágan és a

³⁰ Bizottsági javaslat, 8. o.

³¹ Az irányelv 3. cikkének (1) bekezdése.

célkitűzéseknek megfelelően értelmezte annak érdekében, hogy tiltsa az egyetemi oktatás keretében az állampolgárságon alapuló hátrányos megkülönböztetést. Ezen a ponton hasonlít a jelen ügghöz, mivel a szóban forgó szabály tágabb értelmezéséhez ugyanazokat az értelmezési módszereket kell alkalmazni.³²

46. A Bizottság a tárgyaláson előadta, hogy az ösztöndíjak nyújtása a 2000/43 irányelv 3. cikke (1) bekezdése f) pontjának (szociális előnyök) hatálya alá is tartozhat. Ez fontos szempont lehet, ha a Bíróság arra a következtetésre jut, hogy az ösztöndíjak nyújtása nem tartozik az oktatás körébe.

47. A bizottsági javaslat rögzíti, hogy a szociális előnyök – például az alacsony jövedelmű családok gyermekei részére biztosított kedvezményes tömegközlekedési díjak vagy támogatott iskolai étkeztetés – gazdasági vagy kulturális természetűek.³³ A Bíróság már megállapította, hogy a szakmai képesítéssel záruló egyetemi tanulmányok folytatásához nyújtott megélhetési és tanulmányi költségek fedezésére szolgáló támogatások az 1612/68 rendelet 7. cikkének (2) bekezdése értelmében vett „szociális kedvezménynek” minősülnek.³⁴ Álláspontom szerint ezek magukban foglalják a tanulmányi támogatást, amely horizontális, vagyis például a hallgatók vagy szülei jövedelmi vagy foglalkoztatási helyzetéhez kapcsolódó szempontok alapján mindenkinek járnak. Álláspontom szerint ezek az esetek az „oktatáshoz” való hozzáféréshez kapcsolódnak és „szociális kedvezménynek” is minősülnek. Következésképpen nem zárható ki, hogy a két rendelkezés alkalmazási körében átfedés van. Álláspontom szerint azonban a támogatást az „oktatás” körébe tartozónak kell tekinteni, ha azt (az alapügyben foglaltakhoz hasonlóan) korlátozott számú tanuló kapja, a tanulmányi teljesítménye vagy egyéb eredményei alapján.

48. Mindezekből az következik, hogy a 2000/43 irányelvvel összefüggésben az „oktatás” kifejezést tágan kell értelmezni, és hogy az – az ösztöndíjak nyújtásával történő támogatáshoz hasonlóan – az oktatáshoz való hozzáféréshez kapcsolódó szempontokat is magában foglal. A finanszírozás és az oktatás között azonban tényleges kapcsolatnak kell fennállnia. Valamely ösztöndíj akkor áll az oktatással ilyen kapcsolatban, ha például kiterjed a beiratkozási díjakra és a tandíjra, a más tagállamban tartott képzéssel összefüggő utazási költségekre vagy a megélhetési költségekre, ha a cél annak lehetővé tétele, hogy a hallgatók a képzésükön részt vehessenek.³⁵ Ezeket a szempontokat a nemzeti bíróságnak kell vizsgálnia.

49. Ezért arra a következtetésre jutok, hogy a 2000/43 irányelv 3. cikke (1) bekezdésének g) pontja értelmében vett „oktatás” fogalma a külföldi kutatási vagy tanulmányi programok támogatására irányuló ösztöndíjak nyújtását magában foglalja. A nemzeti bíróság feladata annak vizsgálata, hogy a nyújtott támogatás és az „oktatás” között van-e tényleges kapcsolat.

32 Lásd: 1988. február 2-i Blaizot és társai ítélet, 24/86, EU:C:1988:43, 10–24. pont, különösen 19., 20. és 24. pont.

33 Bizottsági javaslat, 7. o.

34 Lásd: 2016. december 15-i Depesme és társai ítélet, C-401/15–C-403/15, EU:C:2016:955, 38. és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat. A bizottsági javaslat (a 7. oldalon) a „szociális előnyök” fogalmát illetően kifejezetten az 1612/68 irányelvből merít ötletet.

35 E tekintetben azon az állásponton vagyok, hogy az uniós jog egyértelműen fejlődött a Bíróságnak az 1988. június 21-i Brown ítéletben (197/86, EU:C:1988:323, 18. pont) tett megállapítása óta, amelynek értelmében „a közösségi jog fejlődésének jelenlegi szakaszában a hallgatók számára biztosított megélhetési és képzési támogatás főszabály szerint nem tartozik az EGK-Szerződés 7. cikkének hatálya alá”. Lásd: 2005. március 15-i Bidar ítélet, C-209/03, EU:C:2005:169, 39–42. pont, hivatkozás a fenti 38. pontban. A fenti 24. és azt követő pontokban végzett elemzés alapján még inkább ez lehet a helyzet a 2000/43 irányelvvel összefüggésben, tekintettel annak céljára és rendszerére.

Véggövetkeztetés

50. A fenti megfontolások tükrében azt javaslom a Bíróságnak, hogy a Bundesgerichtshof (szövetségi legfelsőbb bíróság, Németország) által feltett kérdésre a következőképpen válaszoljon:

A személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló, 2000. június 29-i 2000/43 irányelv 3. cikke (1) bekezdésének g) pontja értelmében vett „oktatás” fogalma a külföldi kutatási vagy tanulmányi programok támogatására irányuló ösztöndíjak nyújtását magában foglalja. A nemzeti bíróság feladata annak vizsgálata, hogy a nyújtott támogatás és az „oktatás” között van-e tényleges kapcsolat.